

WEINER SENNYEY TIBOR

A bozsoki tanú

BÉKÁSSY FERENC ÉS VÉGH GYULA BARÁTSÁGA
(ÉS SZÖVEGMUTATVÁNY VÉGH GYULA EMLÉK-
IRATAIBÓL)

Mészáros Szabolcs festőművész barátomnak

1.

2018. február 15-én jelentettem be a „Békássy összes” lassú elkészültét és annak közelgő kiadását Zsennyeben, a kastélyban, egy konferencián, ahol a dunántúli költő Jász Attila és az irodalom tanár és reformer pedagógus Füzfa Balázs mellett tarthattam előadást Békássy életművéről. Mi a kastélyban maradtunk, s az estét szombathelyi festőművész barátommal töltöttem, csendesen borozgatva a télikertben, költészetről és festészetről, történelemről és jelenünkről diskurálva.

Mészáros Szabolcs régi barátom, akinek Szarka Fedor Guido grafikus mutatott be, s akinek szombathelyi művészlakásaiban sok-sok időt töltöttem el, bámulva tájképeit és – ahogy ő nevezi, nem csekély öniróniával – „tálképeit”, sőt főztem is vele ilyen „tálképet”, egy alkalommal spagettit, amiről még videó is készült. Ezek persze nem egyszerű főzések voltak, mindig beszélgettünk olyasmikről, mint amikről azon a februári éjszakán a zsennyei kastélyban is. Ezekből a képekből egyébként ezen írás születésével egy időben Budapesten csodálhatunk meg kiállítását.

A festő 1998-tól kezdve, már a főiskolán kezdett konyhai csendéleteket festeni, édesanyja vasárnapi leveseit és saját főzéseit, a hollandok csendéleteit folytatva modern változatban. Ahogy ő mondaná „a németalföldi bőség-kompozícióknak késői megfelelőiként is felfogható az a fura szokás is, hogy az emberek lefotózzák amit ebédelnek és megosztják a közösségi oldalakon”. Az igazság azonban az, hogy őt elsősorban ezek a témák festői szempontból érdekelték, a színek és anyagszerűség felől vizsgálta nem csekély derűvel, azt, amit éppen evett, s míg az étel kihűlt, festményei megteltek ezzel a meleg derűvel. Igen, derűvel.

Ez a derű jellemző a vas megyei festők némelyikére, mint amilyen napjainkban Mészáros Szabolcs, s amilyen száz esztendővel ezelőtt Békássy Ferenc nagybátyja, a és alighanem egyetlen igazi hazai barátja, Végh Gyula volt. Mészáros Szabolcs festészetéről szentendrei kiállítása alkalmából részletesen és kimerítően írtam¹ – most jobb szeretném írásban folytatni azt a beszélgetésünket, amit február 15-én éjjel, a zsennyei kastélyban egy üveg finom vasi vörös mellett kezdtünk meg.

Akkor a festészet klasszikus útjairól, hagyományról és tradícióról, régiről és újról beszélgettünk, s megemlítettem neki, hogy különösen elkezdett érdekelni egy Vas megyei festő, akire a „Békássy összes” szerkesztése közben bukkantunk. Az Angliában élő Gömöri Györggyel már több ízben leveleztem Bozsokról és Végh Gyuláról, mert

bár Békássy Ferencnek elsősorban angliai barátai és ismerősei voltak, úgy mint Justin Brooke, Grant-Watson, Gordon Luce, Edward Thomas, s a cambridge-i egyetemen az elit Apostolok társágába bekerülve John Maynard Keynes, Ludwig Wittgenstein vagy Leonard Woolf. Utóbbi kettő inkább csak ismerőse volt, mint barátja. Angol kapcsolatait a tragikusan fiatalon, az első nagy háborúban huszárként meggyilkolt költőnek számtalanszor vizsgáltuk, beszélünk róla, arról azonban, hogy idehaza, Magyarországon kikkel és miért volt jóban, már keveset szoltunk. Elsősorban azért, mert nem sokan tudtak a már nagyon fiatalon, elképesztően művelt Békássy Ferencsel kapcsolódni. Érdekes módon főleg festők, úgy mint a gödöllői Nagy Sándor és az, akiről most szólni kívánok, verebi Végh Gyula. Igaz, meg kell jegyeznünk, hogy éppen Végh Gyulához Bozsokra invitálták Babits Mihályt, hogy ismerkedjen meg a fiatal költővel, ám ez a találkozás nem valósult meg.²

Ahhoz, hogy megértsük azt a derűt, amely némely Vas megyei festő képét máig átítatja, s amely a vasiak sajátja, nem elég elolvasnunk azt, amit Hamvas Béla ír Az öt géniuszban Magyarország ezen tájáról. Hamvas azt mondja, hogy

„Az egész országban ez az egyetlen hely, ahol az ember tudja, hogy az élet akkor magasrendű, ha művészi. Nem úgy, hogy esztétikus, hanem úgy, hogy orfikus, vagyis hogy az ember az éneklő világban, a kozmosz-aoidészben él, és az elemekkel együtt énekel.”³

Ez „az elemekkel együtt énekelni” az, amivel Békássy Ferenc Sorok-réteken versciklusában találkozunk, s amivel azon kevés festményében, ami megmaradt verebi Végh Gyulától meglelhetünk.

2.

De ki volt ez a verebi Végh Gyula? Verebi Végh Gyula 1870-ben született – huszonhárom évvel volt tehát idősebb Békássynál – és tragikus körülmények között, 1951-ben halt meg. Műgyűjtő volt, 1917-32 között az Iparművészeti Múzeum igazgatója, s főleg erről az oldaláról ismerik. Kevesen tudják, hogy festőművész is volt.

Amikor ott azon a februári éjszakán Szabolcs barátomat kérdeztem, akkor ő felhívta a figyelmemet rajzaira, festményeire, arra, hogy Párizsban a Julian-iskolában tanult, s később is, élete végéig lerajzolt szinte mindent, s ez a rajzolási és festési szenvedélye Végh Gyulának igen különleges és drámai dokumentuma lett a későbbi eseményeknek, mint azt látni fogjuk. Végül megjegyezte barátom, hogy a helyiek máig úgy tartják Bozsokon és Vas megyében, hogy bár az a hivatalos álláspont, hogy öngyilkos lett 1951-ben, valójában az állambiztonság ölte meg. Másnap Szabolcstól a szombathelyi vasútállomáson elbúcsúzva megígértem, hogy utánamegyek ennek az ügynek, nyomozó szenvedélyem megint nem hagyott nyugodni, mert úgy éreztem, hogy itt ismét egy merénylet történt, akárcsak 1915-ben, amikor Békássy Ferenc a keleti fronton meghalt 22 évesen.

Végh Gyula bőven megérdemli, hogy ne felejtjük el, s emlékezetünkben tartsuk, úgy is, mint Vas-megyei, úgy is mint nagyszerű muzeológus és kultúraszervező, mint autodidakta festő, s végül, de valójában elsősorban, úgy is mint vészterhes korokban egy igaz ember. Mert Végh Gyula az volt, egy igaz ember. 1906-ig, harminchat éves koráig kalandos és bohém életet élt, holott

„Végh Gyula vagyonos dunántúli nemesi családból származott, egyikéből azoknak, amelyek nem lóversenyeztek, nem kártyáztak, nem kaszinóztak, nem is igen szerepeltek a közéletben – kivéve a megyei közéletet – hanem olvastak, zenéltek, könyvtárat rendeztek, utaztak, nyelveket tanultak és tudtak.”⁴

És ezt a Végh életével és hagyatékával behatóan és kiválóan foglalkozó levéltáros és történész Bajzik Zsolt írja, úgyhogy neki elhihetjük.

Így aztán, amíg a családnak hatása volt rá, addig Végh Gyula kiváló tanítást kapott, egyetemre járt, de a nyári szünetekben már Abbáziában, Monte-Carlóban, Mesinában, Marseille-ben, Heidelbergben tölti. Végül, ahogy a források is megemlítik

„A millennium éve fontos fordulópontot jelentett az életében. A ligeti kiállítás szorgalmas látogatója volt. Különösen a történelmi csoport érdekelte, a sok, nagyrészt Bécsből behozott műkincs és a régi épületek hasonmásai. Mivel a minisztériumban végzett munka nem igazán tetszett neki – jobban érdekelte a művészet –, ezért 1896. december 1-jén felszállt az Orient expresszre, és már másnap megérkezett Párizsba, ahol egy teljesen új élet vette kezdetét.”⁵

Párizsban először Quartier Latinban, majd a rue Bonapartéban lakott, és rögtön beiratkozott a Julien festőiskolába. Itt tanulmányozta a köz- és magán képgyűjteményeket. Gyakran megfordult a monarchia párizsi követségén, ahol nagyon sok híres és érdekes személyiséggel találkozott, többek között Cosima Wagnerrel is. Bejutott az elit társaságba, magas rangú francia családok, diplomaták, tudósok, művészek, szellemi előkelőségek közé „és élt, mint hal a vízben”. Eleinte különféle iskolákban, később a saját kis műtermében dolgozott és elég jól haladt a festészet gyakorlásában, és megismerte Rodint is. A Párizsban eltöltött egy év után úgy döntött, hogy tovább folytatja a tanulmányait, aminek természetesen a családja nem örült, hiszen Végh Gyula, ekkor meglehetősen bohém életet folytatott, elég csak ránéznünk a Julien festőiskolában készült csoportképére. Ez a Julien Akadémia volt az, ahova Magyarországról Czöbel Béla, Egy József és Fényes Adolf, Franciaországból Arp, Matisse és Duchamp, Csehországból Alfons Mucha, Libanonból Khalil Gibran is járt, csak hogy a számtalan tanítvány közül, akik híres festők lettek később, saját kedvenceimet kiemeljem, s el tudjuk képzelni micsoda fantasztikus társasága volt a fiatal Végh Gyulának.

A család kérésének nem tett eleget, s nem tért haza, hanem egy éles kanyarral előbb Görögországba utazott, 1902-ben itt ismerkedett meg későbbi feleségével, a

grófnővel – Wimpffen Máriával –, akit Marie-nek hívtak, s aki emlékirataiban Mia álnéven szerepel, s akivel azonnal egymásba szerettek. Olaszországba költöztek, egy firenzei villába, ahol is három boldog évet töltöttek el. Ekkor született meg első kislányuk, Hanna, aki után később még két lányuk született.

1906-ban hazatérnek Magyarországra, előbb testvére zsenneyi kastélyát szeretne volna megvenni, s a források között látjuk is ennek szándékát, Békássy Istvánról ugyanis a rumi plébános 1906-ban feljegyezi, hogy tervezi eladni a kastélyt és Kőszegre költözni, de végül Végh Gyula a bozsoki kúriát veszi meg, amit a helyiek hívnak csak kastélynak. Ez az a ház, ahol Békássy meglátogatja Végh Gyulát és amiről Noel Oliviernek írott levelében így számol be 1912. augusztus 19-ei levelében:

„Egyébként is nagyon jó hangulatban voltam Bozsokról visszatérve. El sem tudom képzelni, hogy ez mit jelent. Először is fojtogató érzés volt, hogy szerettem volna tenni valamit, amikor nem volt mit csinálnom,írni akartam, amikor szerettem volna, de nem tudtam, stb.: azután 3 napig egy művészkedő úriember ismerősömet látogattam meg, aki a hegyekben él feleségével és három kicsi leányával. A feleség nem magyar, német, de leginkább olasz, és gondolkodik, a férfi pedig művész – de magyar, és mindketten rettentő műveltek, és kifinomultabb ízléssel bírnak, mint bárki, akit ismerek, úgyhogy minden a házban, és a ház körül szebb, mint amit el lehet képzelni. Tonika már két hete ott van, mert itt nem érezte jól magát, úgyhogy meglátogattam. Nagyon marasztaltak, úgyhogy beszélgettünk és sétáltunk és sárkányt eregettünk a két nagyobbik leánnyal, és minden csupa hanga és nyírfa és szikla volt – már legalább hét hete nem tudtam így beszélgetni. Ó, semmi átlagon felüli nem volt, nem nagyon beszéltem intellektuális dolgokról, mert mindketten művészek; viszont kifejlesztettünk, vagyis inkább újra életre hívtunk egy módját annak, hogy hogyan beszéljünk másokról – nevezetesen, valaki gondoljon egy állatra, növényre, illatra, agyagedényre, zenészre, festőművészre vagy színre, ami jellemző az adott személyre. Nagyon izgalmas. Gondold csak el: egy „paradicsommadár- és vörös szatén-hölgy”, pezsgő (kitöltve) és egy telivér; vagy hasítottbőr-kesztyű vagy régi kalucsni szag és ottfelejtett szivarvégek szaga! Egy barnamedve, egy szöcske és egy veréb, – próbáld meg összerakni, ki mi lehet az ismerőseid közül! –“⁶

A kapcsolódás ekkortól egyébként szorosabbá vált, s ez az év, amikor Végh Gyula megszervezi Vasvármegye Műtörténeti kiállítását Szombathelyen, ami egészen pontosan 1912. szeptember 22-től október 6-ig tartott és számtalan fontos művészettörténeti esemény kapcsolódik hozzá.

Például ő fedezi fel és állítja ki először a Batthyány-család tulajdonában lévő egyik Cranach és id. Peter Bruegel: *Keresztelő Szent János prédikációja* című képét, amelyek máig is a magyar Szépművészeti Múzeum legértékesebb képei. De számtalan kincsre bukkan az ősi dunántúli kúriákban, s egyedülálló módon megszervezi kiállításukat, biztosításukat és védelmüket.

„A betörés, lopás és más szándékosan, vagy véletlenül megtörténhető károk elkerülésére minden óvintézkedést megtettek. Minimax tűzoltó készülékekkel felszerelt állandó tűzország vigyázott a kultúrházban, detektívek ügyeltek a kiállított műtörténeti emlékek épségére. A detektíveket a Magyar Királyi Belügyminisztérium rendelte ki a műtörténeti kiállítás védelmére.”⁷

És itt vissza kell kanyarodnunk Békássy Ferenc történetéhez, akiről említettük, hogy egyik legjobb angol barátja John Maynard Keynes, a neves és később Nobel-díjas közgazdász volt, aki patronálta is Békássyt Cambridge-ben az *Apostolok* társaságában.

Keynes ugyanis az egyetlen barátja volt Békássynak, aki otthonában, a zsenyei kastélyban látogatta meg a költőt. E látogatás kultúrtörténeti jelentőségéről most felesleges értekezni, igaz, tekinthetjük egyszerű baráti vizitnek, vagy ahogy Gömöri György jobb szereti láttatni a biszexuális Keynes vonzalmát érzett a fiatal Békássy iránt, s ezért jött Zsennyébe. Én ezt elvetném. Egyrészt Keynesnek eddigre már tudnia kellett Békássyról, hogy Noel Olivierbe szerelmes, másrészt éppen Gömöri tanulmányában találunk egy fontos megjegyzést Keynes Duncant Grantnak, a festőnek, amikor is azt írja:

„Yesterday we motored in to Sombathely [*sic!*], the capital of the county, to see the preparations for an Art Exhibition which is to open on Sunday for a fortnight. All the nobles of the county are sending in anything curious or beautiful that they have in their homes. Nothing of the kind has been done before, and this, apart from politics, is one of the chief topics.”⁸

Ez az „Art Exhibition”, aminek az előkészületeit tekintették meg nem más volt, mint a Végh Gyula által szervezett kiállítás, amit aztán szeptember 22-én, tehát amikor Keynes még ott volt, Békássy István – Békássy Ferenc édesapja és – többek között – Széll Kálmán nyitott meg. Keynes elsősorban tehát barátjához érkezett Magyarországra, de ha már itt volt, akkor meglátogatta ezt a kiállítást is.

A kiállításnak egyébként szokatlanul nagy hatása volt, ahogy maga Végh Gyula írja emlékirataiban:

„De nagy sikere is volt a Vasvármegyei műtörténeti kiállításnak, nem csupán a műkincseikre büszke megyében, de országszerte. A fővárosból eljöttek a szakértők, műgyűjtők és – természetesen – a műkereskedők is, akik bő zsákmányban reménykedtek, de csalatkoztak, mert akkor még volt pénze az embereknek ... A sajtó is tudomást vett a kiállításról; külföldi folyóiratok szép illusztrált cikkeket közöltek róla. A kiállítás sikere, a szombathelyi múzeum rendezése, mely azt időbelileg követte, írásaim és előadásaim figyelmessé tették a mérvadó köröket csekélységemre és előkészítették a talajt későbbi múzeumigazgatóságomhoz.”⁹

Később mindennek hatására Végh Gyula lett az Iparművészeti Múzeum igazgatója 1917-ben.

Békássy egyébként még 1913 nyarán is meglátogatta Bozsokon Végh Gyulát, s Noeinek így ír erről:

„Drága Noel!

Képzeld, most így élek: reggel 8 órakor reggelizem Vele a boltíves, tölgyberakásos szobában. Magas támlájú bőr széken üldögélünk, beszélgetünk kicsit. Nyár van, forróság. Utána kimegyünk esetleg, majd vissza a könyvtárba; rengeteg könyv van itt, aminek nagy részét bőrbé köttette. A Weltgeschichtliche Betrachtungen-t olvasom a morcos öreg némettől, akiért Nietzsche úgy odavolt, de ő (Burckhardt) mit sem törődött vele, vagy éppen Maupassant-t, vagy a Le Bréviaire des Courtisanes-t, ami egy dialógus, vagyis inkább egy 6 szereplős történet, amiben nem sok történik, csak beszélgetnek. Azután csatlakozik hozzánk Marie (lánykori neve: de Wimpffen) és a három kislány is előkerül a délelőtti folyamán. Ebédre egész biztosan összegyűlik mindenki. Nincs túl nagy hőség az ebéd utáni sétához, rengeteg a rózsák itt. Többnyire semmit sem csinálok egész nap: ez tűnik a legjobb elfoglaltságnak; semmi sem tűnik unalmasnak, ha Velük lehetsz.

Persze beszélgetünk, de nem sokat, mert itt mindenki roppant visszafogott. – Az első pár nap alatt megmutatott néhányat az írásai közül; meg aztán egyszer Marie kinyitott egy titokzatos szekrényt, ami a könyvespolchoz tartozik, és tele volt borjúbőrbe kötött, apró kézirat könyvecskékkel. Megmutatott néhány rézkarcot, verset és szövegrészt – de csupán azokat, melyeket beavatlanok is láthatnak, hiszen a java csak kettőjükre tartozik.

Vannak erdők, melyekben sétálghatok, és van sárgán ragyogó gyertyafényes vacsora is. A ház minden zugát betölti a családi élet. Az esték melegek, holdfényesek, fehér rózsák között telnek. Hát ezekkel az emberekkel töltök egy hetet itt. Már meséltem neked róluk: ő a másod-unokatestvérem, 40 körüli, humanista-művész-úri-ember-Nietzsche rajongó; a felesége pedig a valamikori római konzul lánya (Itália: rózsák), és a kínai anyacsászárné barátnéja.

Végre egy kis nyugalom. Persze London is nagyon tetszett (nem pont rád gondolok, inkább a többiekre), sok izgalmat tartogatott. Ez valóban ideális életvitel. Biztos kiborulnál, ha leírnám, hogy hányszor voltam veled, persze ezekről nincs mit mondani; kivéve persze azt, hogy nem is tudod elképzelni mennyire jól éreztem magam. Ha mégsem borítana ki, szólj bátran!

Jaj, de jó is igaz emberek társaságában lenni! – Tegnap este sokáig beszélgettünk Marie-val, hivatalosan a nővéremről; de valójában én végig M.-ra gondoltam, és arra jutottam, hogy egyike a legjobb és legkedvesebb embereknek, akit valaha ismertem. (...)”¹⁰

Ezek alapján már könnyen el tudjuk képzelni, hogy milyen mély és baráti kapcsolat volt Békássy Ferenc és Végh Gyula között.

A háború kitört, Békássy pedig elesett 1915-ben a keleti fronton.

3.

Végh Gyula pedig egyetlen példányban elkészült és csodával határos módon megmaradt emlékirataiban, amely sokáig zárolva volt, s ma az OSZK kéziratárában találjuk meg e köteteket, s amelyek mérhetetlenül értékes történelmi források, közli felesége Marie első világháborús naplóját, és saját emlékeit. Bozsokot az első világháború alatt kórházzá alakították át, Végh Gyula pedig az első perctől fogva nem hitt a háborúban.

Gömöri Györggyel folytatott levelezésem és Mészáros Szabolccsal való zsenyei borozgatásom után biztos éreztem, hogy találnom kell valamit Végh Gyula emlékiratai között, ami Békássyra vonatkozik. És nem csalódtam. Végh Gyula felesége naplóját közli, s ott olvashatjuk az alábbi sorokat:

„1915. július 20. Emma fia elesett. Holttestét hazahozták. Tegnap náluk voltam. Vad szélvihar rázta az öreg tölgyek koronáit, amikor Emmával a kerten át a sírjához mentünk. A tölgyek alatt nyugszik, nem messze kedvenc helyétől a park végében. Kis kereszt a galíciai temetőből jelöli a helyet, két faléc, ironnal ráírva nevének kezdőbetűi („B. F.”) és az évszám.

Később fent voltunk a szobájában, olvastuk írásait és beszélünk róla. Szegény anyja úgy említi, mintha még élne, mintha még itt volna valahol. Pillanatokra elfelejti, hogy eltávozott, örökre. Olyan hirtelenül és váratlanul történt. Sok szép könyve között azok is ott vannak, melyeket én adtam neki. Rilke, Laforgue...

Aztán ott ülünk az asztal körül a családjával, feketébe öltözött csendes emberek. Oda-kint zöld rétek és a fehér nyári felhők.”¹¹

Végh Gyula története azonban nem itt ér véget.

Miután visszavonul az Iparművészeti Múzeum igazgatásától Bozsokra, kitör a második világháború. Ekkor több cikkben is, igen bátran emeli fel a hangját a zsidókkal szembeni atrocitásokkal és több alkalommal figyelmeztet, hogy Magyarország ne csatlakozzon a háborúban a náci Németországhoz. Emlékirataiban rendkívül megrendítő oldalak ezek, amelyet érdemes mindenkinek elolvasni.

Ami ezután jön az az igazi katasztrófa.

A nyilasok elfoglalják házáat, kihallgatják, előbb egy kis szobába zárják, majd internálják a komáromi börtönbe. Mindez részletesen le van írva, sőt rajzolva és festve egyetlen példányú emlékiratában.

Közben 1944-ben meghal Békássy Ferenc édesanyja, Bezerédj Emma, akiről így emlékszik meg:

„Békássy Emma meghalt. „Emma néni” fogalom volt számunkra: a végtelen okosság, jóság, a kultúra megtestesítője. Nekem, mint Tonikának (Békássy Antóniának) írtam, az ő megértő és nemes felfogása nehéz időkben sokszor vigasz és irányítás volt. Fájdalmas veszteség számomra, hogy nincs többé.”¹²

A háború végeztével hazatér, a károkat megpróbálja helyrehozni, akkor már közel nyolcvan éves. Cikket ír a svábok kitelepítése ellen és figyelmezteti a magyarokat, hogy nem kollektív bűnösöket kell keresni, hanem a döntéshozókat felelősségre vonni, s önvizsgálatot tartani. A falugyűlésen felszólal a Kommunista Párt ellenében a Kisgazdapárt mellett. Nem csoda, hogy ezek után az oroszok és az ÁVH elfoglalja házát, megpróbálják kitelepíteni, de ő nem hagyja magát. Beszorítják az egyik szobába, ahol a következő időszakban él. Mivel még ekkor is alkotott, lerajzolta ahogy az ÁVH szétszórta könyveit, feldúlta házát, összetörte otthonát. Ezek a rajzok meg-rázóak.

És itt kell kitérnünk arra, amire Mészáros Szabolcs festőművész barátom hívta fel a figyelmet, vagyis, hogy egészen pontosan hogyan is halt meg 1951-ben, nyolcvan-egy évesen Végh Gyula?

A hivatalos álláspont az volt, hogy egy papírvágó késsel öngyilkos lett. A helyiek szerint ez képtelenség, emlékiratait elolvasva sem érezzük azt, hogy ez a legnagyobb szerencsétlenségek között is derűs és alapállását megőrző, rendkívül művelt ember bármikor is öngyilkos akart volna lenni. Ha azonban utána keresünk az ügynek, akkor találunk egy tanút, a most 94 éves könyvtárost, akit az ÁVH az Országos Széchényi Könyvtárból rendelt ki, hogy gyűjtse össze a rengeteg könyvet és államosítsa azt. Borsa Gedeon (a régi magyar „könyvészet” kiemelkedő alakja) úgy emlékszik, hogy:

„– A katonákkal a hátunk mögött beléptünk a könyvtárterembe. Körös-körül különleges, műgonddal készített kötetek sorakoztak. A Szombathelyi Múzeum igazgatója, aki velünk volt, úgy döntött, hogy ide kerülnek az épületben található egyéb értékek is. A határőrök szívesen segítettek összehordani, egészen jó kedvük kerekedett. A terem közepén egy hatalmas perzsaszőnyeg feküdt, a közepén szinte ordított egy vörösesbarna folt. Úgy egy méterszer fél méter kiterjedésű lehetett. A folt eredetét firtató kérdésünkre az egyik ÁVH-s tisztt minden zavar nélkül ezt mondta. „Utasítást kaptunk, hogy a »várból« el kell távolítani az öregurat. Amikor megjelentünk, felvett az íróasztaláról egy papírvágó kést, és nekünk támadt. Kénytelenek voltunk le-lőni.”

A halál okát öngyilkosságnak tüntették fel. A temetést sebtiben elintézték. A kúrián fellelt értékeket és a személyes tárgyakat a Szombathelyi Múzeumba szállították. A könyveket teherautóra tették. Egy részük ma is a Keszthelyi Helikon Múzeumban található, néhány kötetet az Országos Széchényi Könyvtárban őriznek.

Amikor Végh Gyula haláláról a fentieket egy késői leszármazottjának elmondtam, szinte tapintani lehetett a csendet. Aztán nagyon szikáran csak ennyit szólt: Rablóg-ylkosság.¹³

Végh Gyula emlékiratait végigolvastam az Országos Széchényi Könyvtárban, majd érdeklődtem további iratai felől, hátha találok még.

A Vas Megyei Levéltár levéltárosa, Bajzik Zsolt válaszolt, aki azon kevesek közé tartozik, aki érdemben igyekezett megóvni Végh Gyula és Bozsok emlékét, mint írja nekem szóló levelében:

„Megkeresésére válaszolva tájékoztatom, hogy verebi Végh Gyula iratai nem kerültek a Vas Megyei Levéltár gyűjteményébe. Végh Gyula halála és a bozsoki kastély államosítása után a könyvtári anyag jelentős részét Keszthelyre, míg a kéziratokat Budapestre, az Országos Széchényi Könyvtárba szállították, napjainkban is ott tekinthetők meg. A családi iratokat, levelezéseket az Országos Levéltárnak adták át, amelyek az 1956-os belövésben keletkezett tűzben elégték.”¹⁴

Így ér körbe a történelem.

Végh Gyula ránk hagyott írott (rajzolt és festett) életműve három fontosabb könyvből áll. Az *Egy régi ház emlékezései* két kötetben (OSZK QH 3681/1-2.), az *Élményeim és véleményeim* négy kötetben (OSZK QH 3682/1-4.) és *naplói*, amelyek tudtommal Bajzik Zsoltnál vannak. Írói vagy irodalmi értékét ezeknek a műveknek nem úgy kell elképzelnünk, mint például Békássy Ferenc életművének értékét, aki költő volt, viszont történeti és történelmi értéke megkérdőjelezhetetlen Végh Gyula műveinek, így én ebben az esszémben semmi mást nem tehetek, mint arra buzdítok, hogy előbb-utóbb adják ki.

Főleg azért, mert Végh Gyula emlékiratai egyetlen példányban készültek el, vagy ahogy ő maga írja a kötetek legelején:

„Az *Emlékezések* első kiadása egyetlen példányban jelent meg. Még fogalmazvány sem maradt róluk, mert a szerző közvetlenül géphe diktálta emlékeit.”

Ezek az emlékek, egyetlen példányban, sokáig zárolt anyagként csodával határos módon fennmaradtak és végtelenül értékes forrásai nem csak Vas megye, de Magyarország történelmének is.

Továbbá igazolják, hogy amikor mindenki elvesztette az eszét, akkor is maradt legalább néhány igaz ember közöttünk. Végh Gyula, aki felemelte zsidókért és svábokért szavát, aki jó barátja volt Békássy Ferencnek, számtalan megpróbáltatás során bizonyította: igaz ember volt. Nem szabad elfelejtenünk.